

Raportti Suomen Näyttelijäliiton, Teatterin Tiedotuskeskuksen, Teatterikeskuksen ja Taiteen edistämiskeskuksen järjestämästä **Suuresta apurahaseminaarista "APURAHAT TAITEILIJOILLE VAI TEATTERIRYHMILLE?"**, 12.12.2014 klo 12-16, Taiteen edistämiskeskuksen Kotus-Sali, Vuorikatu 24, Helsinki

Koonnut: Aino Järvi-Eskola

Taiteen edistämiskeskuksen johtaja Minna Sirnö: Seminaarin avaus

Taiteen edistämiskeskuksen johtaja Minna Sirnö avasi seminaarin kysymällä, vastaako nykyinen apurahajärjestelmä enää nykypäivää. Taiteen kenttä ja toimimisen tavat muuttuvat ja monipuolistuvat jatkuvasti. Esimerkiksi Sirnö nostaa tanssin kentän, jossa kiinteitä yhteisöjä on nykyään hyvin vähän, vaikka yksittäiset taiteilijat toimivatkin yhdessä. Tanssin puolelta on tullut viestiä, että tukijärjestelmät eivät enää vastaa muuttuneiden yhteistyön tapojen tarpeisiin.

Lisäksi Sirnö halusi nostaa esiin toisen syyn, minkä vuoksi kysymys apurahajärjestelmästä on juuri nyt niin ajankohtainen: julkisen talouden suunnitelmassa – tai kuten Sirnö asian osuvasti muotoili *julman talouden suunnitelmassa* – kulttuuri on säästölistalla. OKM:n budjettiehdotuksessa kulttuurista ollaan leikkaamassa 5 miljoonaa euroa. Suurin osa tullaan leikkaamaan budjettivaroista rahoitettavien teattereiden, orkestereiden ja museoiden valtionosuuksista. Indeksikorotukset on jäädytetty pysyvästi tulevaisuuteen. Säästöjä tullaan tekemään tulevaisuudessa varmasti lisää, ja luultavaa on, että ne tulevat kohdistumaan erityisesti kulttuurin virastoihin. Muun muassa taiteilijaeläkkeiden kohtalo huolestuttaa: miten voitaisiin taata, että niihin ei koskettaisi tulevina vuosina.

Vielä 1990-luvulla kukaan ei kyseenalaistanut taiteen arvoa yhteiskunnassa, mutta arvomaailma on erilainen tänä päivänä. Sirnön mukaan Taiteen edistämiskeskuksen ja taiteen edunsaajien yhteinen missio on tänä päivänä erityisesti legitimeetin lunastaminen. Suomen perustuslaki takaa taiteelle oikeuden olla olemassa, mutta ei senttiäkään rahoitusta. Jotta julkista rahoitusta taiteen toimijoille voidaan jollain tapaa oikeuttaa, tarvitaan muitakin argumentteja, kuin taiteen itseisarvo.

Sirnö halusi puheenvuorossaan peräänkuuluttaa seminaarin osallistujilta vahvoja argumentteja julkisen tuen tärkeyden puolesta sekä parantamishdotuksia nykyiseen järjestelmään. Sirnö sanoi, että nyt tarvitsemme perusteluja vahvistamaan aitoa yhteistä ymmärrystä siitä, että taide kuuluu kaikille ja että se on valtion rahoituksellaan kansalaisilleen taattava.

Kulttuurintutkija Pauli Rautiainen: Vastaako nykyinen apuraha- ja taiteilijapolitiikka teatterikentän tarpeita ja kentällä tapahtunutta muutosta? (Rautiaisen esitelmän Power Point -diat raportin liitteenä)

Rautiaisen esitelmä käsitteli suomalaista teatteripolitiikkaa pidemmän aikajänteen muutoksissa. Rautiaisen mukaan teatteripolitiikassa luodaan kulttuuri-infrastruktuuria; kyse on paitsi aluepolitiikasta ja konkreettisista seinistä teatterille, myös työsopimuspolitiikasta ja koulutuspolitiikasta sekä teatteritoimintaa yhteenliittävästä politiikasta. Valtionosuuslainsäädännöllä on huomattava osansa teatteripolitiikan muodostumisessa. Rautiaisen näkemyksen mukaan teatteripolitiikan ytimessä on kysymykset VOS-teattereista ja toiseus suhteessa niihin. 1990-luvulla luotu kulttuurijärjestelmä raskauttaa nykyistä toimintaa: nykyinen rahoitusjärjestelmä on kiinni infrastruktuurin käyttökunnossa pitämisessä ja peruskorjauksissa.

Rautiainen kysyy, olisiko tuotantorakenteen ja jakelurakenteen eriyttäminen kannattava keino saada olemassa olevat seinät mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön. Hän kuitenkin toteaa, että produktiopohjaisten ryhmien ja teatteritalojen yhteistyöhön liittyy aina riskejä. Rautiaisen mukaan siitä on näyttöä, että yhteistyöt ryhmien kanssa johtavat helposti siihen, että työehtosopimuksia kierretään, ja vierailevien ryhmien ansiotasot eivät vastaa talon oman väen ansiotasoa. Lisäksi VOS-talojen ohjelmistoon on haaste tuoda esityksiä. Kesäkaudella saattaisi olla mahdollisuuksia aikataulullisesti, mutta työvoiman kannalta esityksen tuottaminen talon omana tuotantona ei välttämättä olisi mahdollista.

Rautiainen näkee teatterikentän dynamiikassa selkeän trendin: VOS-teattereiden suhteellinen merkitys vähenee ja ryhmien merkitys kasvaa, etenkin Helsingissä. Valtion rahoittamien laitosten esitysmäärät ovat pysyneet samalla tasolla samaan aikaan kun ryhmien esitysmäärät ovat jatkuvasti kasvaneet. Samoin toiminta-avustusta saavien ryhmien määrä on kasvanut voimakkaasti viime vuosina. Tästä voidaan nähdä, että teatterin ammattikentälle on mahdollista päästä, mutta samaan aikaan Helsingin tilanne nostaa kysymyksen siitä, alkaako kaupunki olla jo liian täynnä. Alkaako ryhmiä olla jo liikaa elätettävänä?

Se, miten toiminta-avustuksia jakaessa teattereiden toiminnan kannattavuutta arvioidaan lipputulojen ja katsojalukujen mukaan ei ole Rautiaisen mukaan vakavasti otettavaa taloustieteellistä analyysia, jossa tulisi itse asiassa vertailla panosta tulokseen. Teattereiden tilanteesta voidaan henkilötyövuosia ja esityksiä vertailemalla tarkastella teattereiden tuottavuutta. VOS-tahot elävät tämän vertailun mukaan huonosti. Tuottavuuden (esitystapahtumien) kasvu on vajetta alhaisempi, ja tuotanto ei seuraa yleistä palkkakehitystä. Samoja lukuja ryhmien puolella tarkastelemalla voidaan todeta, että ryhmien toiminta on tuottavampaa kuin VOS-puolella. Rautiainen toteaa, että tämä johtuu ilmiselvästi siitä, että ryhmien puolella on enemmän *palkkajousto* – toisin sanoen "riistoa", Rautiainen lisää.

Tuottavuustarkastelusta Rautiainen siirtyi tarkastelemaan Suomen taidesektorin työllisyyttä. Työllisyys kasvaa taidesektorilla muuta yhteiskuntaa nopeammin,

mutta se ei kerro siitä, että taiteilijoiden työllisyys kasvaisi. Taiteilijat eivät aina tule TE-palveluiden kirjoissa määritellyksi työllisiksi. Kuitenkin näyttämötaiteen alan taiteilijoita muiden taidealojen taiteilijoihin vertaillaessa paljastuu, että näyttämötaiteilijat ovat suhteessa muihin aloihin kaikkein eniten perinteisissä palkkatyösuhteissa tai freelancereina työskenteleviä. Teatterialan taiteilijat ovat myös suomalaisen taiteen kentän suhteessa hyvätuloinen joukko: veronalaisten tulojen mediaani on n. 30 000 euroa vuodessa. Näyttämötaiteilijat toimivat kaikkein vähiten vapaina taiteilijoina. Vuonna 2010 vain 3 % ilmoitti apurahat tärkeimmäksi tulonlähteekseen. Rautiaisen tutkimuksen mukaan myös tuloeriarvoisuus on jatkuvasti vähentynyt näyttämötaiteen alalla, minkä hän lukee palkkatyövetoisuuden ansioksi. On kuitenkin huomattavaa, että Rautiaisen tutkimuksen perusteena on ollut Taidetoimikuntien jaottelu: näyttämötaiteilijoilla tarkoitetaan tässä teatteritaiteilijoita. Toisin sanoen vertailuun ei ole otettu taiteilijoita tanssin tai sirkuksen puolelta, eikä esimerkiksi näytelmäkirjailijoita.

Voisi sanoa, että teatteriala on rakenteellisen jäähmytensä ansiosta suomalaisen taidepolitiikan 1990- ja 2000-lukujen taloudellinen voittaja. VOS-järjestelmä on tasoittanut suhdannevaihteluita ja rahoituslisäykset ovat ohjautuneet palkkatyössä olevien taskuun. Kääntöpuolena on se, että tilanne on huono niille, jotka jäävät palkkatyöyhteiskunnan ulkopuolelle teatterialalla.

Esitelmänsä lopuksi Rautiainen ehdotti, että helsinkiläisen teatterikentän kehittäminen olisi omalaatuisuutensa ja ryhmävetoisuutensa vuoksi irrotettava täysin omaksi kysymyksekseen. Vapaan kentän toimijarakenteen systematisoinnille on tarvetta, sillä kaikki ryhmät eivät voi tai edes halua tulla VOS-teattereiksi. Vaikka teatteriala on taiteen kentässä suhteellisesti hyväosainen, on taiteen tukijärjestelmissä sielläkin kehitettävää. Rautiaisen mielestä teatteriryhmille tarvittaisiin toimintaa koordinoiva tuotantotalo, kuten tanssin puolella esimerkiksi Zodiak - Uuden tanssin keskus on. Lisäksi Rautiainen peräänkuulutti nykyistä pitkäjänteisempää taiteellisen työn apurahoitusta, sekä tuottaja-apurahoja tai palkallisia määräaikaista tuottajan pestejä. Pitkäjänteisempää tukea on hankala järjestää, kun budjetti tehdään aina vuodeksi kerrallaan. Produktioista irralliset tuottaja-apurahat auttaisivat taiteilijoita keskittymään taiteellisen työn tekemiseen.

Valmistellut kommentit Rautiaisen esitelmään kuultiin

Näyttämötaidetoimikunnan jäseneltä Yrjö-Juhani Renvallilta, freelance-näyttelijä Helena Rydiltä sekä Esitystaiteen keskuksen toiminnanjohtaja Jenny Nordlundilta. Renvall halusi erityisesti kysyä, miltä osin apurahat voisivat olla osallisena tuotantojen pitkäaikaisessa suunnittelussa. Hänestä apurahajärjestelmien pitäisi voida tukea pitkäjänteisempää työskentelyä. Hänen mielestään emme tarvitse uusia apurahaportaita, vaan olemassa olevien nykyistä syvällisempää tarkastelua.

Ryti tarttui Rautiaisen tuottaja-apuraha-ajatukseen. Apurahataiteilijana ja freelance-näyttelijänä Ryti kertoi omasta kokemuksestaan, että aina kun apurahaa saadaan produktiolle vähemmän, kuin oli budjetoitu, on tuottajan työ

ensimmäinen, mikä joudutaan karsimaan produktion budjetista. Silloin tuottajan työ kaatuu taiteilijoiden vastuulle, ja on pois taiteelliseen työhön käytettävissä olevasta ajasta.

Ryti esitti myös kysymyksen siitä, miten apurahoja pitäisi jakaa. Onko järkevää jakaa lukuisia pieniä apurahoja, jotka eivät sitten riitä ryhmien tarpeisiin, vai olisiko järkevää jakaa suurempia apurahoja, mutta vähemmän, jolloin toki useammat jäisivät kokonaan ilman. Tuntuu, että on mahdotonta löytää kaikkia tyydyttävää ratkaisua niin kauan kuin rahaa ei lisätä. Ryti huomauttaa, että taiteen toimintaympäristöt ovat muuttuneet, ja soveltavan taiteen projekteja tehdään paljon esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien kanssa. Näiden produktoiden rahoittamisesta pitäisi Rytin mielestä saada muitakin ministeriöitä keskustelemaan kuin vain OKM, kun taidetta käytetään nykyisin myös ikään kuin sosiaali- ja terveystalouden ominaisuudessa. Lisäksi Ryti halusi nostaa esiin keskustelun taiteilijaeläkkeistä, ja niiden turvaamisesta.

Jenny Nordlund oli yhtä mieltä Rautiaisen kanssa siitä, että Helsinki pitäisi käsitellä aivan omana kysymyksenään. Hän halusi kysyä, voiko Helsingissä tehdä mitään uutta ja vakiinnuttaa toimintaa kun ollaan tilanteessa, jossa kaikki jaettava raha on korvamerkittyä. Taiteilijoiden työ on pirstoutunut, ja taiteilijat sukuloivat erilaisten kollektiivien välillä. Projekteja pystytään vain aloittamaan mutta ei ylläpitämään. Esitystaiteen keskus ESKUS on perustettu vastauksena sekavan taidekentän tarpeisiin, Suomen Kulttuurirahaston tuella. Ongelma kuitenkin on, että SKR on todennut vain auttavansa toimintaa käynnistymään, ja että on julkisen puolen tehtävä vakiinnuttaa toimintaa. OKM:llä ei kuitenkaan ole tähän minkäänlaista rahoitusinstrumenttia.

Nordlund kiittää Taiteen edistämiskeskuksen esitystaidetoimikunnan perustamista hyvänä uudistuksena, mutta epäilee pysyykö Taide kuitenkaan todella kentän muutoksien mukana. Nordlund lainaa erästä taiteilijaa, joka oli sanonut olevansa "tanssija vain niin kauan, kuin toimitaan laatikoissa." Rahoitusjärjestelmä ei vastaa nykyistä toiminnan laajuutta. Nordlund moittii kaupungin kaksoissubventiopolitiikkaa: jos jotain ryhmää tuetaan, ei voida tukea sen rakenteita. Nordlundin näkemyksen mukaan vapaan kentän pitäisi yhdistää voimansa. Tarvitaan poliittista tahtotilaa vapaan kentän toiminnan edellytysten parantamiseksi.

Päivän alustukset: Miten taiteilijoiden ja yhteisöjen tukea tulisi kehittää?

Taideyliopiston rehtori ja Taideneuvoston puheenjohtaja Tiina Rosenberg toi esiin oman näkökulmansa taiteilijatukipolitiikan kehittämiseen. Hänen mukaansa eurooppalainen kulttuuripolitiikka on yhä enemmän menossa mesenaattimalliin, jossa julkisrahoituksen sijaan taiteen rahoituksen vaaditaan tulevan yksityisestä rahasta. Rosenbergin mukaan julkisrahoituksen näkymät ovat synkät. Rahaa on vähän, eikä sitä ole tulossa lisää. Vaikka Suomessa on enemmän rahaa kuin koskaan, sitä ei julkisrahoituksessa nähdä.

Rosenberg hämmästelee monen puolueen tulokulmaa julkiseen ja yhteiseen. Hän nostaa esimerkiksi Suomen Taidepoliittisessa tapahtumassa kuukausi sitten kuullun Perussuomalaisen kansanedustaja Juho Eerolan mielipiteen, jonka mukaan taiteilija-apurahat voitaisiin yhtä hyvin lakkauttaa, koska Aleksis Kivikin teki taidettaan äärimmäisessä köyhydessä. Kapitalismin logiikka jyllää puolueiden kulttuuripolitiikassa, ja se vaikuttaa taiteilijoiden mahdollisuuksiin saada tukea työlleen. On keskusteltava siitä, miten taistellaan nyt olemassa olevista rahoista. Lineaarinen, nousujohteinen ajattelu on utopistista.

Rosenberg rohkaisee taiteen kenttää vaatimaan poliitikoilta tekoja taiteilijoiden toimeentulon parantamiseksi. Ainoastaan valtio ja julkinen rahoitus voivat muuttaa asioita pysyviksi. Hän huomauttaa, että turhasta kohteliaisuudesta on päästävä eroon. Arvonnoston on lähdeittävä taiteilijoista itsestään. Niin kauan kuin valtio maksaa taidelaitoksia, sen on oltava vastuussa taiteilijoiden toimeentulosta. Rosenbergin mukaan tarvitsemme vallankumouksen – julkisrahoitus ei tule koskaan nousemaan, jos taiteen kentän poliittinen tahto ei nouse.

Isabel Gonzálezin puheenvuoro koski muun muassa taiteilijoiden laskutuskanavia ja muita apumahdollisuuksia. Gonzálezin yhdessä Outi Järvisen kanssa perustama Arts Management Helsinki on perustettu erityisesti freelance-taiteilijoiden ja ryhmien tarpeeseen saada apua tuotannon strategiseen suunnitteluun ja hallintoon.

Vapaan kentän ryhmien haasteena tiukassa rahoitustilanteessa on usein juuri se, että taiteilijat, joilla ei ole varaa palkata tuottajaa joutuvat ottamaan haltuun yhdistyslakia ja siihen käytetty aika on pois taiteelliseen sisältöön keskittymiseltä. Jos tuottajan palkkaamiseen onkin varaa, joutuu yleensä yksi henkilö hoitamaan koko ryhmän kaikki hallintoon, tuottamiseen, tiedottamiseen, yleisötyöhön ja markkinointiin liittyvien tehtävien organisoimisen ja suunnittelun.

Vapaalla kentällä on selkeä tarve palveluverkostolle, joka tukee työnantajasuhte- ja sopimusasioissa sekä neuvotteluissa kassojen ja liittojen suhteen – tämä kaikki liittyy olennaisesti apurahataiteilijoiden työskentelyyn. Euroopassa toimii näihin tarpeisiin SMart-Eu-verkosto, joka turvaa freelance- ja projektiluontoisesti työtä tekevien raha-asioita ja hallinnon tehtäviä.

Myös González näkee Helsingin erityishuomiota tarvitsevana alueena. On mietittävä, miten ylläpidetään ja hyödynnetään olemassa olevia resursseja parhaalla mahdollisella tavalla, ja kuinka vapaita ryhmiä voidaan tukea siten, että saataisiin luotua vakinaisempaa toimintaa kentälle. González huomauttaa, että vapaan kentän toimijoiden tulisi tehdä enemmän yhteistyötä. Nyt tilanne on se, että kaikki painivat samojen ongelmien kanssa erikseen.

Teatterikeskuksen toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento kommentoi puheenvuorossaan tukien vaikutusta teattereiden toimintaan.

Ensimmäiseksi Kuukorento halusi kommentoida keskustelua VOS-järjestelmän purkamisesta, jota media nostaa esiin. Vapaan kentän ryhmät eivät halua VOS-järjestelmän purkamista. Vaikka ryhmiä valmennetaan VOSSIin ja ajatellaan, että vapaalta kentältä edetään osaksi järjestelmää, on vapaan kentän rikkaus nimenomaan sen moninaisuudessa. Ryhmien kehityksessä olisi pohdittava, onko järkevää ryhtyä taideorganisaatioksi, vai pitäisikö toimia produktioluontoisesti. Produktioluontoista toimintaa helpottamaan tarvitaan tuotantotaloja tai vastaavia toiminta-alustoja.

Vapaan kentän ryhmillä apurahatyöskentely on hyvin yleistä. Teattereilla on vaikeuksia osoittaa näyttöä siitä, että toiminta on ammattimaista, kun osa työryhmästä työskentelee apurahoilla, joka ei ole palkkasuhdetyötä. Apurahalla työskentelevä työryhmä ei tuota tietoa, jota voitaisiin hyödyntää ammattimaisuuden osoittamisessa. "Yhden luukun politiikasta" kärsitään.

Myös Kuukorento nostaa esiin ongelman, että kun teatteri joutuu elämään riittämättömällä toiminta-avustuksella, joutuvat taiteilijat tekemään muiden ammattiryhmien töitä. Iso osa organisaatioista toimii vajaalla henkilökunnalla. Vapaalta kentältä vaaditaan kiertuetoimintaa, mutta ryhmien on vaikeaa ryhtyä kiertuekelpoisiksi, kun tuotantotaitoista henkilökuntaa ei ole. Pelkkä kiertuetuki ei riitä.

Lyhytjänteisyys ja joustavuus sotketaan usein keskenään. Vapaalle kentälle tarvittaisiin pitkäjänteistä toimintaa, ei lyhytjänteistä produktiokeskeisyyttä. Toimintaa tulisi turvata siten, että tulevaisuudessa saataisiin lisää pysyviä työpaikkoja. Myös produktioluontoista toimintaa tarvitaan, mutta vapaalla kentällä on huutava tarve pysyville rakenteille. Niiden kehittäminen edellyttää panostusta, työvoimaa ja uutta rahoitusta mallien ja rakenteiden luomiseen.

Mahdollisiksi ratkaisuiksi Kuukorento ehdottaa taiteilijapalkkoja ja perustuloa sekä ponnahduslautarahoja, joilla voitaisiin kehittää toimintaa. Nyt monet ryhmät elävät jämähtäneessä tilassa, koska eivät pysty kehittämään toimintaansa tarpeeksi pitkälle. Kehittämistukea ei ole tarjolla yhdistysmuotoisille toimijoille.

Suomen Näyttelijäliiton toiminnanjohtaja Elina Mäntylä puhui apurahoista suhteessa työlainsäädäntöön. Mäntylä halusi puheenvuorossaan nostaa esille kysymyksen apurahan ja työsuhteen eroista. Rahoitusmallit toiminta-avustusta saavissa teattereissa ovat usein sekavia, kun työryhmissä on eri tavoin rahoitettuja jäseniä: yksi näyttelijä saattaa tehdä työtä palkkatyösuhteessa kun taas toinen näyttelijä samassa työryhmässä toimii apurahalla.

Juridisesti ottaen tällaiset kuviot ovat monimutkaisia, ja joissain tilanteissa epätasa-arvoisia. Joku tienaa eläkettä, kun toinen taas ei; osalla on työturvallisuusvakuutus ja toisilla ei; palkkatyösuhteessa olevien työnmaksajilla on työsuojeluvuoro. Mäntylän mukaan periaate on se, että apuraha, joka on jaettu koulutusta, tieteellistä tai taiteellista työtä varten on verovapaata, ja se on

tarkoitettu vapaan taiteilijan taiteen tekemisen taloudelliseen turvaamiseen. Kun tätä verrataan siihen, mikä työntekijän määritelmä on, syntyy ristiriita. Periaatteessa työsuhde syntyy, kun tehdään henkilökohtaisesti työtä jonkun alaisena palkkaa vastaan. Joskus apurahansaaja saattaa siis olla tämän määritelmän mukaisesti myös työntekijä.

Kun tavoitellaan sitä, että työryhmä muuttuu säännönmukaista toiminta-avustusta saavaksi organisaatioksi, joudutaan henkilökohtaisista apurahoista usein paikkaamaan puuttuvia portaita matkalla palkkatyöhön ja vakinaisempaan toimintaan. Alan kannalta olisi hyvä, että tilannetta saataisiin selkiytettyä, mutta se on hankalaa niin kauan kuin rahoitustapoja ei saada lisää. Toimijoilta edellytetään malttia toimia johdonmukaisesti, mutta toisaalta rahoitustahot eivät itsekään noudata johdonmukaisuutta päätöksissään. Valtiontukea tulee eri reittejä samoille produktioille.

Tilaisuus jatkuu Mäntylän puheenvuorosta vapaaseen keskusteluun.

Yleisöstä ehdotettiin yhdeksi ratkaisuksi epäjohdonmukaisiin työryhmän työsopimuskuvioihin sitä, että toiminta-avustusta saaville ryhmille voitaisiin lainsäädännöllä luoda helpotusta työnantajakuluihin, mikä itsessään mahdollistaisi pienille toimijoille useampien palkkatyösuhteiden luomisen. Moni paikalla olleista toimijoista oli yhtä mieltä siitä, että rahoitustahot luovat monimutkaisen tilanteen, jossa ollaan. Taiteilijat ovat pakotettuja ottamaan kaikki keinot käyttöön saadakseen produktioiden budjetit karsittua kokoon eri rahoitussysteemeistä. Siksi tilaisuuden otsikossakin kysytään, tulisiko apurahat kohdistaa ryhmille vai henkilöille – auttaisiko johdonmukaisuus vapaan kentän toimijoita vakiinnuttamaan toimintaansa? Yhtenäistäminenkin on ongelmallista: kaikki eivät ole vapaita taiteilijoita, eivätkä kaikki työryhmät pyri vakiintuneeseen toimintaan. Jos kaikki apurahat myönnettäisiin instituutioille, niihin kuulumattomat taiteilijat (usein esimerkiksi näytelmäkirjailijat) eivät välttämättä pääsisi nauttimaan niistä ollenkaan. Osa yleisöstä on sitä mieltä, että kummankin kaltaisia apurahoja tarvitaan edelleen. Myös kohdeapurahoja ja toiminta-apurahoja pidetään tärkeinä, sillä toisin kuin työskentelyapurahoilla, niillä voidaan maksaa myös tiloja ja työvälineitä.

Keskustelussa nousi esiin, että kyse on erityisesti teatterikentän sisäisestä ideologiasta: halutaanko nähdä kenttä yhdenmukaisena vai halutaanko puolustaa kentän heterogeenisuutta? Kaikki vapaan kentän teatterit eivät tavoittele VOS-lainsäädännön piiriin pääsyä. Vientitukiasioihin pätee samat kysymykset kuin apurahoihin yleensä: pitäisikö jakaa paljon muutamalle kärkihankkeelle vai tukea useampaa ruohonjuuritason hanketta?

Pitkäjänteisyyttä vuoden sykleissä?

Toimijoilta vaaditaan suhdanteiden ja muotivirtauksien mukaan luovimista, kun apurahahakemuksia kirjoitetaan. Ryhmiltä katkaistaan siivet nopeasti, jos ne eivät jatkuvasti uudistu ja kehitä toimintaansa. Apurahoja pitäisi voida pitkäjänteistää, mutta se on mahdotonta, kun valtion budjetti tehdään vuoden

syklillä.

Keskustelussa oltiin hyvin yksimielisiä siitä, että lyhytaikaisilla projektirahoituksilla ja riittämättömillä harkinnanvaraisilla avustuksilla ei rakennetta tulevaisuutta: ei uusia työpaikkoja, eikä toiminnan jatkuvuutta. Koreografi ja Loikka-tanssielokuvafestivaalin koordinaattori Hanna Pajala-Assefa huomautti, että pitkäjänteisen rahoituksen puuttuminen näkyy suoraan toimijoiden työllistämismahdollisuuksissa. Toimintaa on vaikeaa kehittää, kun toimijoilla ei ole varaa palkata työntekijöitä vakituisiin työsuhteisiin. Projektiluontoiset tuottajat etsiytyvät vakituisiin, paremmin palkattuihin pesteihin, ja pienet toimijat joutuvat jatkuvasti käyttämään energiaa ja työaika uusien työntekijöiden orientoimiseen.

Ryhmien toiminnan jatkuvuuteen ehdotetaan ratkaisuksi useampia pieniä toimijoita yhdistäviä sateenvarjotoimijoita. Suomen Unima ry:n puheenjohtaja Maiju Tawast pitää Nukketeatterikeskus Poijun toimintaa hyvänä esimerkkinä pieniä toimijoita kokoavasta toiminnasta, jossa monelle toimijalle on pystytty palkkaamaan yhteinen tuottaja. Vaikka Poijulla ei ole omaa esitystilaa, se toimii tuotanto- ja kiertueteatterina monelle ryhmälle. Sateenvarjosysteemejä ja niiden poliittista kommunikointia olisi viisasta kehittää.

Tekevätkö apurahansaajat palkatonta työtä?

Huoli taiteilijaeläkkeistä ja epäselvät käsitykset siitä, onko apuraha palkkaa vai mitä se itse asiassa on, nostavat esiin sen, että taiteilijat joutuvat luovimaan niin monimutkaisilla vesillä, että neuvontapankeille on todella tilausta. Taiteilijoita ei selvästi kouluteta tarpeeksi siihen, miten he voivat kartuttaa eläkettään apuraha- tai freelance-työskentelijöinä.

Paikalla olevat palkka- ja apurahasysteemien asiantuntijat muistuttavat siitä, että apuraha ei ole palkkaa. Apurahan on tarkoitus olla avustus taiteen tekemiselle, jonka taiteilija itse määrittelee. Palkka sen sijaan saadaan sovittuna työstä: työsuhteessa, toisen määräyksen alla, usein myös sovittuna ajankohtana. Rautiainen selvittää juridista käsitystä apurahasta: "Apuraha on luvallinen syy olla pois työmarkkinoilta sellaisilla ehdoilla, että henkilö säilyttää työvoimastatuksensa, mutta siirtyy työmarkkinoiden ulkopuolelle." Rautiainen huomauttaa myös, että tilapäisiin työsuhteisiin tarkoitettun Freelancer-verokortin nimi on harhaanjohtava. Teatterikentällä ollaan lähes säännönmukaisesti palkkatöissä – myös ne jotka ajattelevat olevansa jollain muulla tavalla työllistettyjä.

Se, miten taiteen kentällä määritellään työ on tärkeä asia. Tarve puhua palkattomasta työstä on suuri – vaikka silloin kun puhutaan palkattomasta työstä apurahatyöskentelyn kohdalla, juridinen oksymoron on valmis. Apurahalla työskentelevät taiteilijat tulevat kuormitetuiksi muilla kuin taiteeseen liittyvillä tehtävillä, mikä helposti luo harrastajatoiminnan leiman. Keskustelussa nousee esiin kysymys: eikö vapaa taiteilija muka tee työtä?

"Arvon mekin ansaitsemme"?

Taiteilijoiden omaa arvonnostoa peräänkuulutettiin voimakkaasti myös vapaan keskustelun aikana esitetyissä puheenvuoroissa. Taidepoliittisessa tapahtumassa Suomen Kommunistisen puolueen edustaja J-P Väisänen tarjosi yleisölle suuresta kakusta ohutta, 0,8%:n kokoista viipaletta: siis saman kokoista palaa, kuin mikä valtion talousarviossa vuonna 2014 on jyvitetty taiteen ja kulttuurin rahoitusosuudeksi. Freelance-valosuunnittelija Pietu Pietiäinen kysyi, miksi taiteilijat tyytyisivät siihen – miksi he eivät tavoittelisi 1%:n tukea?

Nukketeatterintekijä Satu Paavola esitti keskustelun loppupuolella terävän kysymyksen: onko tilaisuudessa yhtäkään osallistujaa OKM:stä? Taide- ja kulttuuripolitiikkaa johtaa ministeriö. Jotta taidepolitiikkaa voidaan edistää, on viestiä vietävä suoraan ministeriöön. Keskustelussa vaadittiin Taideneuvostolle selkeämpää roolia. Keskustelussa kuultiin myös toive siitä, että päätäntävaltaa taiteen asioissa siirrettäisiin Taikelle OKM:ltä.

Apurahapolitiikan kehittäminen linkittyy voimakkaasti suuriin yhteiskunnallisiin kysymyksiin sen ympärillä. Rahoitusjärjestelmät eivät ole pysyneet palkkatyöyhteiskunnan murroksen mukana. Jähmeät järjestelmät ovat ehkä taanneet VOS-teattereille taloudellisen vakauden, mutta toiminta-avustusta saavien teattereiden tai apurahoilla toimivien ryhmien toiminnan pitkäjänteistymistä ei juuri järjestelmien jäykkyyden vuoksi saada toteutumaan. Olisi tärkeää etsiä keinoja aktiivisempaan taiteilijoiden työllistämiseen. On kysyttävä, kuinka paljon enemmän valtiolle tulee kustannuksia taidealan työttömyyden hoidosta verrattuna siihen, mitä laitetaan taiteen alan työpaikkojen kustantamiseen.

Päivän aikana tultiin nostaneeksi esiin monia konkreettisia toimenpide-ehdotuksia kentän tilanteen parantamiseksi. Ollessamme "julman talouden säästökuurilla" näyttää kuitenkin siltä, että ehdotuksista ne, jotka edellyttävät rahoituksen lisääntymistä, ovat epätodennäköisimmin toteutettavissa. Kysymys apurahoista ei ole kuitenkaan vain rahaan, vaan myös tärkeisiin ideologisiin kysymyksiin liittyvä aihe. Vaikka talousnäkyvät ovat huonot, tai juuri sen vuoksi, taiteilijoiden täytyy olla omanarvontuntoisia ja vaatia toimeentulonsa turvaamista. Työnsarkaa on, mutta seminaarissa käydyn keskustelun perusteella taiteilijoilta ei puutu halua, eikä konkreettisia ehdotuksia siihen, miten taidepolitiikkaa voitaisiin viedä eteenpäin. Toivoa sopii, että myös vaikuttamisen mahdollisuuksia löydetään. On selvää, että nykyisessä järjestelmässä on paljon kehittämisen varaa, ja että jatkokeskustelulle on tarvetta.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSIA (koonneet Hanna Helavuori ja Maaria Kuukorento)

YLEISIÄ LAAJA-ALAISEMPIA TAITEILIJAN JA TAITEEN ASEMAA KOSKEVIA EHDOTUKSIA:

1 % taiteelle ja kulttuuriin (nykyisen 0,8 %:n sijaan).

Ylirajaisia eri hallinnonaloja ylittäviä taiteen rahoitusmuotoja tulee kehittää.

Palkkatyöyhteiskunnan murros koskettaa taiteilijoita, joista kasvava osa toimii itsensä työllistäjinä. Itsensä työllistäjien asemaa tulee parantaa.

Työttömyyden kustannukset maksavat yhteiskunnalle enemmän kuin huolehtiminen taiteilijoiden työllistämisestä. Parannetaan taiteilijoiden työllisyys- ja toimeentulomahdollisuuksia kohdentamalla lisää määrärahoja taide- ja kulttuurialan ammattilaisten työllistämishankkeisiin.

Teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisen teatterikentän monimuotoisuus turvataan huolehtimalla kentän pitkäjänteisestä kehittämisestä (kehittämisohjelma ja pitkäaikaiset työllistämistuet) sekä myöntämällä pitkäaikaisia toiminta-avustuksia.

Kehitetään tukijärjestelmää teattereiden liikkuvuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi (vierailut, kiertuetoiminta, yhteistuotannot, residenssitoiminta).

Kunnat voivat tukea teatteritaiteilijoitaan myös välillisesti tarjoamalla tiloja ilmaiseksi tai nykyistä edullisemmin.

Taideneuvoston roolia tulee selkiyttää.

Taiteilijoille erilaisia neuvontapalveluja työryhmätyöskentelyn kehittämiseksi.

Tunnustetaan tuotanto- ja projektihallintaosaamista tarjoavien sateenvarjo-organisaatioiden ja yritysten merkitys tärkeinä taiteilijoiden osaamisen kehittäjinä ja sitä kautta taiteilijoiden aseman, työskentelyedellytysten ja arvostuksen turvaajina.

Helsingin teatterikenttää tulee tarkastella omana erillisenä kokonaisuutenaan. Valtionosuuslainsäädännön ulkopuolisen teatterikentälle tarvitaan toimintaa koordinoivia tuotantotaloja, jotka varmistavat toimintaedellytykset erilaisille ryhmille, kollektiiveille ja yksittäisille taiteilijoille.

APURAHOJA KOSKEVIA EHDOTUKSIA

Kehitetään nykyistä pitkäjänteisempää, taiteellista työskentelyä mahdollistavaa, produktiopohjaisen ja kollektiivisen työskentelyn erityistarpeet huomioon ottavaa apurahapolitiikkaa.

Luodaan mahdollisuuksia myös tuottajien apurahoille.

Selvitetään apurahojen nykyisiä tilitys- ja laskutuskäytäntöjä ja sitä, miten apurahat taipuvat.

Selkiytetään apurahojen ohjeistusta.

TULEVIA TAPAHTUMIA KEVÄÄLLÄ 2015

Teatterialan järjestöt selvittävät yhteistyössä apurahasäätiöiden merkitystä kentän tukijana sekä kentän kehityksen suuntaviivoja ja signaaleja. Lisäksi pohditaan sitä miten voidaan jatkossa entistä paremmin mahdollistaa uudenlaisten toimintamuotojen ja -tapojen luomista.

Teatteri 2.0:n **Avoin näyttämö – Käsikirja teatterin uudistajille** julkaisuseminaari, jonka aiheena on suomalaisen teatterikentän rakenteiden ja ammattikuvien muutos ja tulevaisuuden visiot. Seminaari pidetään Lahden kaupunginteatterissa 9.3.2015

Suomen Teatterit, Teatterikeskus ja TINFO tuottavat yhteistyössä seminaarin Yhteistuotantojen sopimuksista keväällä 2015 Teatterikulman Komedia-salissa. Seminaarista tiedotetaan tarkemmin myöhemmin.

Teatterialan järjestöt pohtivat yhdessä mahdollisuuksia rakentaa koko teatterikentän toiminnasta ja rakenteista entistä kattavampi tietopohja. Tilastojen lisäksi tarvitaan paljon tietoa, jota kerätään sekä tekijöiltä että olemassa olevasta muusta datasta.